

Рецензія на книгу *Пополудень християнства. Відвага змінюватись*

Пополудень християнства. Відвага змінюватись. Томаш Галік. Львів: Свічадо, 2024. 328 с. ISBN: 978-966-938-660-1 (обкл.). 420 грн.

Родіон КАДАЦЬКИЙ
Семінарія Gateway, США

ORCID: 0009-0003-9986-1061

Книга католицького богослова, філософа та соціолога Томаша Галіка «Пополудень Християнства. Відвага змінюватись» є цікавим спостереженням та ґрунтовною ревізією стану світу та ролі Церкви в ньому. Автор засвідчує широкі погляди та глибокі знання у сферах психології, культури, теології, історії та соціології, що дозволяє йому бачити та виокремлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами світу. Перебуваючи в католицькій традиції, Томаш Галік несе служіння священника, яке передбачає слухання та розуміння людини в її потребах та боротьбі, прийняття людини та присутність *серед* та *в* її переживаннях.

Автор книги «Пополудень християнства», натхнений метафорою Карла Густава Юнга, засновника аналітичної психології, наголошує на трьох основних етапах розвитку християнства: *дополудень* – коли воно тільки становлювалося й формувало свої головні риси; *полуднева криза* – період проходження християнством певних етапів, на яких воно мало відповідати на виклики; та *пополудень* – період, що його можна порівняти зі зрілим віком, завдання якого – духовний шлях, сходження в глибину (57). Про цю глибину та подолання полудневої кризи Томаш Галік і буде говорити у цікавих та насичених образах та деталях.

Рецензоване видання не є конкретним науковим дослідженням, це радше представлення намагання побачити стан речей у світі, назвати їх по іменах та запропонувати шлях, яким християнська спільнота має рухатися серед людей з урахуванням тих викликів, з якими стикається вона й вони. Галік не зупиняється на запитаннях на кшталт «чи Ісус є Богом?», «яка релігія правильна?» або «яка церква є істинною?» – тому що прагне повести читачів на глибину, показати ширший горизонт. Одна зі слабкостей церковної спільноти – це нездатність побачити ознаки часу та вчасно й правильно їх інтерпретувати. Говорячи про Христа і Його діалог із сучасниками, автор наголошує: «...Він докоряє, що нехай вони і вміють передбачати

погоду на наступний день, однак не розуміють і не хочуть розуміти знаки цього часу» (38). Нездатність до інтерпретації цих знаків призводить людину до консервації та певною мірою спотворює її світосприйняття: людина починає боротися із фантомом, міражем того, що вона споглядає в світі, або, кажучи мовою Біблії – з ідолом. Богослов'я показує людині напрямок, але не заміняє шляху. Автор акцентує на важливості того, що «якщо богослов'я має сприйматися серйозно як важлива частина служіння людям, воно повинно бути контекстуальним богослов'ям, повинно рефлектувати досвід віри, її присутність у людському житті та у суспільстві» (39). Християнин уподібнюється Христу в Його пророчому служінні – повертати людину до справжнього сенсу закону. Ознака часу – це те, що рефлектує стан, вона не є автономною сама по собі. Таку ознаку потрібно побачити і, зрозумівши її контекст, інтерпретувати. Культура є тим середовищем, у якому ці ознаки помічаються і в якому Бог також звертається до людини (25). Церква вчиться мислити та бачити ширше обрію, помічати глибинний сенс, захований в різних проявах культури. Автор підкреслює: «Уважної богословської інтерпретації заслуговує як абсурдна п'єса, так і деякі на позір богохульні артефакти сучасного мистецтва, які провокують та згіршують, зокрема, християнських фундаменталістів і пуритан» (51). Культура та події, які виникають в ній, є певною формою промовляння світу, яке Церква повинна зчитувати та відповідно реагувати.

Автор дуже влучно говорить про те, що в умовах постмодерного та постсекулярного світу такі категорії, як «релігійний», «секулярний», «віруючий», «невіруючий», «теїст», «атеїст» втратили свою релевантність для адекватного опису відносин сучасної людини з вірою (236). Наприклад, атеїстами сьогодні себе називають люди, які цим терміном проголошують свою недотичність до будь-якої релігійної спільноти. Їхній атеїзм – це форма незалежності саме від певного типу та прояву релігії, і не обов'язково від віри. Віра людини зароджується глибоко всередині, її деколи дуже важко окреслити з чіткими кордонами. Саме тому такі та схожі «наліпки», якими людина себе ідентифікує, стали дуже умовними в контексті глобалізації. На думку Томаша Галіка, сьогодні ми можемо говорити про «віру невіруючих» та «невір'я віруючих». Феномен віри стає доступним для розпізнавання у детальному та щирому вивченні її різноманітних проявів. Причина цього явища полягає в тому, що «традиційні релігійні інституції втратили монополію на релігію» (9), і церква не є винятком (145). Небажане дитя християнства – секулярний гуманізм – був домінантним елементом модерної культури (87), в умовах якої й відбувалась емансипація не тільки віри від церкви, але й від релігійності як такої. Фундаменталістські настрої серед християн, звичайно, забили тривогу про те, що релігії загрожує знищення і її вороги – горезвісні модернізм та секуляризм, із якими християнська спільнота довго не могла змиритися, бо саме їхнім плодом, на думку фундаменталістів та традиціоналістів, є атеїзм. Однак Галік вважає, що секуляризація не знищила релігію, а трансформувала її, і тому ворогом церкви є саме та релігійність, яка існує поза її межами (145). Цьому передували три різні епохи просвітництва, які він виділяє:

Просвітництво XVII–XVIII століть, коли розум емансипувався від традиції та церковного авторитету;

Просвітництво кінця 60-х років XX століття, яке характеризувалося виведенням емоційності з-під контролю суспільних конвенцій (186). Автор формулює умовне гасло цього періоду так: «Заборонено забороняти!» (187). На його думку, з початком цього другого просвітництва епоха модернізму наближалася до свого заходу.

Просвітництво на початку 2000-х, що сягає сучасності й «відмежовується від багатовікової спадщини західної цивілізації, яку звинувачує у расизмі, колоніалізмі, мачизмі та культурному шовінізмі» (185). Характерними ознаками цього часу стали також проголошення поваги до меншин, навколишнього середовища та сепарування від засад минулого, яке тепер сприймається як непотрібний баласт на шляху прогресивного світу.

Якщо в епоху першого просвітництва Церква втратила монополію на релігію і відтоді стала лише ланкою в низці світоглядів, то впродовж другого із наступним розвитком у третє просвітництво ставиться запитання: чи не відділяється тепер віра і духовність одна від одної?

Щоб зрозуміти причину цього відділення, потрібно передусім звернути увагу на суспільну групу, яку автор згадує як явище постсекулярного світу, а саме на *pones* – так називають людей, які, за словами автора, на запитання «до якої релігії ви належите?» відповідають, що до жодної (154). Вони дотримуються широкого кола поглядів, не ідентифікуючи себе з жодною релігією світу. Серед них є й так звані атеїсти, але тут необхідно зрозуміти, у що саме *не вірять* ці люди. Не завжди ті, хто виходить із Церкви, зараховує себе до атеїстів. Автор говорить, що це або люди, які ідентифікують себе з певним християнським віросповіданням, але не мають глибоких релігійних переконань (*belonging without believing*), або ті, хто, сприймаючи саму віру дуже серйозно, вийшли з Церкви через глибоке переконання, що вона перестала відповідати критеріям Євангелія та віри, себто – не виконує своєї еклезіологічної місії. Якесь частка приєднується до інших церков, тоді як інша залишається «віруючими» без певної церковної належності (157).

Але й серед категорії *pones* автор вирізняє ще одну: «Найцікавішою частиною *pones* я вважаю *seekers* – людей у духовному пошуку. Соціологи розрізняють *dwellers* (“домочадці”) та саме *seekers*» (158). Це ті люди, з якими Церква повинна спілкуватися й іти їм назустріч. Важливо наголосити, що завдання Церкви не є суто апологетичним (тобто щоб ці люди просто стали частиною інституції), воно саме місіонерське – потрібно вийти їм назустріч, *відкривши* свої кордони. Галік переконаний, що «майбутнє християнства залежатиме насамперед від того, наскільки християни зуміють нав’язати стосунки з духовними шукачами серед *pones*» (158), тобто із категорією *seekers*, адже вони найвідкритіші до духовності.

Відкритість багатьох людей до пошуку чогось, що перевищує їхню екзистенцію, спростовує твердження про атеїзацію суспільства. Людина постійно перебуває у стані неспокою, як говорив Августин, і цей неспокій не дозволяє загальмувати

пошук віри та духовності (227). Цей пошук духовності і є тим, що сьогодні заполює простір людського буття. Галік говорить про духовність як про пристрасть віри, і наголошує, що саме пошук духовності – те, на що потрібно звернути увагу Церкві (233). Комерціалізація та примітивізація цього важливого аспекту людської екзистенції призвело до виникнення езотеричних рухів, псевдодуховних практик та дешевого «богослов'я», які нібито гарантують людям вирішення їхніх проблем та легкий шлях життя «без зайвих рухів». Один із основних гасел примітивізації духовності може звучати так: менше зусиль – максимум задоволень. Цей духовний утилітаризм, який існував завжди, але особливо розквітнув у кінці 60-х років XX століття – із появою різноманітних практик східного напрямку та неоп'ятидесятницького руху в Америці (242), пропонує людині коротший шлях до духовності, яка надає відчуття дотичності до трансцендентного. На початку 90-х років, після розпаду СРСР та вивільнення народів з-під комуністичного тягара «наукового атеїзму», попит на духовний утилітаризм стрімко зріс, особливо у пострадянських країнах. Замучена духовною спрагою людина бігла на пошуки джерела, спроможного цю спрагу втамувати, – й опинялася на своєрідному «духовному ринку», де їй пропонували великий вибір «товарів» на будь-який смак. Таке різноманіття деколи спричиняло ефект запаморочення, адже серед цього шуму та погоні то за одним, то за іншим, стресу й технологічного способу життя (240) людина шукала в духовності ще й спосіб усамітнитися й зануритись у тишу. На жаль, Церква, яка й сама довгий час перебувала під репресіями режиму, не завжди виявляла готовність та спроможність належним чином виконати свою функцію і стати отим повноцінним джерелом духовності, якого так тоді прагнуло розгублене суспільство. Галік застерігає: «Інтерес до духовності – цей великий знак надії на позитивну перемену нашого світу – може бути втраченою можливістю і з часом знову занепасти, якщо замість культури духовного життя буде запропоновано “езотерику”, яка є занепалою формою гнози та баналізацією і тривіалізацією духовності» (245–246).

Підсумовуючи свої думки, автор рецензованої книги наголошує на трьох «Божих чеснотах»: вірі, надії та любові. «Їх потрібно відкрити заново, – стверджує Томаш Галік, – відрізнити віру від релігійного переконання, надію від оптимізму і любов від простих емоцій» (288). Бог відкрив Себе для всіх, не існує тих, хто виключений із любові та уваги Бога, Він запрошує кожного побачити той глибший сенс життя, який людина постійно шукає. Автор висловлює цікаву думку, що «духовним є те, що стосується сенсу – як «сенсу життя», так і сенсу певної життєвої ситуації. Людина повинна не лише теоретично знати, а й справді проживати і відчувати, що її життя з усіма його радостями і стражданнями має сенс, потреба сенсу та усвідомлення наповненості сенсом належить до основних екзистенційних потреб людини. Однак відчуття сенсу часто помирає у складних життєвих ситуаціях і його треба воскресити до життя» (309).

Маю зізнатися, що ця книга постійно тримала мене в тонусі, змушуючи то вражено запитувати: «Як так можна взагалі написати?», то емоційно вигукувати:

«Це геніально!». «Пополудень Християнства» – це чесний діалог автора не тільки із самим собою, але й із секулярним світом, церквою та тими, хто ще на шляху пошуку. Для такого діалогу потрібна відвага, бо чесність має на меті безпристрасне й сміливе звернення всередину себе – щоб зустрітися там із сумнівами або важкими запитаннями. Недарма один із викладачів УКУ, доктор богослов'я Тарас Тимо, сказав, що ця книга не для швидкого читання. Деякі розділи необхідно перечитувати декілька разів. Іноді складно усвідомити, що саме автор має на увазі, коли пише про певні явища, дає оцінку стану християнства або аналізує його майбутнє. Для повноцінного розуміння потрібно увійти в логіку автора.

Книга однозначно не для затятих фундаменталістів та традиціоналістів. Її потрібно читати виважено і з певним рівнем світорозуміння, щоб ненароком, поспішаючи, не інтерпретувати думки автора в хибному напрямку. Так, не з усіма висновками або твердженнями автора я міг погодитися, але маю визнати: його підхід – це підхід глибокого розуміння стану світу та Церкви. З огляду на те, що Томаш Галік походить із Чехії – однієї з найбільш, як вважається, атеїстичних та секулярних країн Європи, деякі його погляди та судження не завжди або не цілком релевантні українському контексту, однак дуже близькі до нього.

Загалом, ця книга рекомендована для прочитання як богословам, так і християнам, які хочуть розуміти, що саме може чекати на християнство у майбутньому та що ми можемо зробити вже сьогодні, щоб бути чесними із собою та світом. Зважуся дати кілька порад тим, хто візьме до рук це видання, а саме:

Не поспішайте з висновками – щоб не викривити думку автора там, де спершу не до кінця зрозуміли логіку його тверджень; можливо, це розуміння прийде згодом або після повторного вчитування;

Будьте чесні, бо вам доведеться лицем до лиця стикнутися з важкими запитаннями;

Будьте готові кинути виклик тому, як ви живете нині, та зрозуміти, що сьогодні потребує змін.

Христос завжди закликав: не бійся, а апостол Іван наголошував, що в любові немає страху. Тож хай наші дії виходять не зі страху перемін, а з любові до Бога та ближнього, і тоді ми зможемо перейти в пополудневу фазу більш зрілої та глибокої віри.

Rodion KADATSKYI
Gateway Seminary, California, USA

ORCID: 0009-0003-9986-1061

Надійшла до редакції / Received 16.02.2025
Прийнята до публікації / Accepted 21.03.2025